

ГРУНТОЗНАВСТВО ТА ГЕОГРАФІЯ ҐРУНТІВ

УДК 631.445.2:631.48(282.247.2-192.2)

В. Г. Гаськевич¹, д-р. геогр. наук, професор

О. З. Луцишин², канд. геогр. наук, викладач

Н. М. Батюк², канд. геогр. наук, викладач

Львівський національний університет імені Івана Франка,

¹кафедра ґрунтознавства і географії ґрунтів,

вул. Дорошенка, 41, м. Львів, 79000, Україна,

haskevich_vg@ukr.net;

²Природничий коледж, вул. Тарнавського, 107, м. Львів, 79017, Україна

helene_leo@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ГЕНЕЗИ ТА ГЕОГРАФІЇ ҐРУНТІВ НАДСЯНСЬКОЇ РІВНИНИ

Наведено результати дослідження дерново-підзолистих, підзолисто-дернових, лучних і дернових ґрунтів Надсянської рівнини. Проаналізовано чинники ґрунтоутворення, зокрема вплив окського зледеніння на генетичні особливості ґрунтів та їхню географію. За особливостями ґрунтового покриву уточнено природні межі Надсянської рівнини. Модифіковано ґрунтового карту території досліджень.

Ключові слова: Надсянська рівнина, генеза, географія ґрунтів, мінеральні ґрунти, дерново-підзолисті, підзолисто-дернові, лучні, дернові ґрунти.

ВСТУП

Надсянська моренно-зандрова рівнина – регіон давньої землеробської культури, який в останні десятиліття зазнає потужного антропогенного пресингу. Шлях еволюційного розвитку Надсянської рівнини, який пов'язаний з материковим зледенінням і потужною дією флювіогляціальних вод, відобразився на структурі ґрунтового покриву з переважанням дерново-підзолистих, підзолисто-дернових, лучних і дернових ґрунтів.

У середині минулого століття було проведено великомасштабні дослідження ґрунтів України і на їхній основі складено карти як адміністративних одиниць, так і природних регіонів, зокрема Надсянської рівнини. Водночас наявні матеріали застаріли і неповністю відповідають сучасним вимогам щодо географії ґрунтів, їхнього використання та охорони. Незначна інформативність про генетико-географічні особливості, властивості ґрунтів Надсянської рівнини, яка межує з Євросоюзом і є привабливою для аграрно-економічного, транспортно-розвитку, спричинила необхідність детальнішого дослідження ґрунтів цієї території.

Особливості дерново-підзолистих, підзолисто-дернових, лучних та дернових ґрунтів Західного регіону України висвітлюються у наукових працях В. Г. Гаськевича, Ю. М. Ковальця, З. П. Паньківа, О. М. Підкови, С. П. Позняка, О. С. Сиви та ін. [2; 3; 4; 7; 11; 12]. У наукових статтях і монографіях авторами розглянуто питання генези, географії, фізичних, фізико-хімічних та хімічних властивостей досліджуваних, особливостей структури ґрунтового покриву, зміни їхніх властивостей в процесі сільськогосподарського використання, розвитку деградаційних процесів, проблеми охорони і раціонального використання ґрунтів.

Ґрунти Надсянської рівнини досліджені недостатньо з точки зору географії, генези, властивостей. Дискусійним є питання районування території досліджень, оскільки за фізико-географічним і геоморфологічним районуванням України її зачисляють до Передкарпаття, а за ґрунтово-географічним і агроґрунтовим – до Полісся [3; 8; 9; 17; 18]. Невизначеною є також східна межа території, яка відділяє Надсянську рівнину від Опілля. Тому дослідження ґрунтів Надсянської рівнини має вагомим науково-теоретичне і практичне значення в контексті їхнього формування, сучасного стану, раціонального використання і охорони.

Мета досліджень полягає в обґрунтуванні особливостей формування ґрунтів Надсянської рівнини. *Об'єктом* дослідження є дерново-підзолисті, підзолисто-дернові, лучні та дернові ґрунти Надсянської рівнини, які сформувалися на водно-льодовикових, алювіальних відкладах та водно-льодовикових відкладах, підстелених мореною. *Предмет досліджень* – географія та генеза ґрунтів Надсянської рівнини.

Дослідження ґрунтів Надсянської рівнини проводились в рамках наукової тематики кафедри ґрунтознавства і географії ґрунтів ЛНУ імені Івана Франка "Генеза і географія ґрунтів Західного регіону України".

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для виконання поставленої мети використано порівняльно-географічний, морфолого-генетичний (профільний), порівняльно-аналітичний методи. Польові роботи виконано експедиційним методом. Картографічною основою досліджень служили ґрунтові карти масштабу 1:10 000 та 1:200 000. Картосхему ґрунтів складено з допомогою програмного забезпечення MapInfo Professional 7,8 SCP на основі модифікації карти ґрунтів масштабу 1:200 000 (1959-1961 рр.).

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Надсянська рівнина розташована у межах північно-західної частини Передкарпаття, обмежена річками Вишня і Завадівка, що належить до басейну Сяну. Займає територію двох адміністративних районів Львівської області: північно-

західну частину Мостиського району та майже весь Яворівський район, окрім його крайньої північної частини, яка належить до Розточчя.

Надсянська моренно-зандрова рівнина має чітко виражену південну межу, окреслену долиною річки Вишні. На півночі межує з Розточчям, яке у цьому місці знижується та утворює широку прохідну Немирівську долину. Межу між Немирівською долиною і Надсянською рівниною проводять долинами рік Завадівка та Добростанка, а також населеними пунктами: Завадів, Шкло, Добростани. Ця межа співпадає з переходом Галицько-Волинської западини Східноєвропейської платформи до Зовнішньої зони Передкарпатського прогину [5; 8]. Західна границя співпадає з державним кордоном із Польщею [9; 18].

Східну межу К. І. Геренчук проводить умовною лінією по населених пунктах – с. Добростани – с. Речичани – с. Родатичі – м. Судова Вишня і зазначає, що ця межа відокремлює суцільні масиви лесових височин від перехідної лісостепової смуги Яворівської поліської улоговини [18]. Проведеними нами ґрунтово-географічними дослідженнями встановлено, що східну межу слід проводити такими населеними пунктами, як Бердихів, Терновиця, Мужилівці, Віжомля, Новосілки, Родатичі, Судова Вишня.

Згідно з удосконаленою схемою фізико-географічного районування України, Надсянська рівнина належить до Мостисько-Яворівського природного району Передкарпатської височинної області Українських Карпат [9]. Відповідно до ґрунтово-географічного районування Львівської області вона належить до західної частини Східно-Європейської рівнини, ґрунтово-біокліматичної зони мішаних лісів, Малополіського краю [17].

Здебільшого ґрунти Надсянської рівнини сформувались під впливом промивного і періодично-промивного типів водного режиму, за умов домінування в минулому лісової рослинності. Особливості рівнинного рельєфу обумовили слабкий поверхневий стік і природний дренаж. Літологічний склад ґрунтоутворних порід значною мірою пов'язаний з окським зледенінням. Головними ґрунтоутворними породами є водно-льодовикові відклади, які на окремих ділянках, з глибини 0,7–1,5 м, підстелені мореною. У долинах річок поширені алювіальні та алювіально-делювіальні відклади.

Особливості чинників ґрунтоутворення та їхня неоднорідність по різному вплинули на формування структури ґрунтового покриву Надсянської рівнини. Уявлення про неї дає співвідношення основних типів ґрунтів (табл. 1). На рис. 1 представлена картосхема ґрунтів Надсянської рівнини, створена засобами ГІС-технологій на основі матеріалів великомасштабного обстеження ґрунтів 1959–1961 років і матеріалів власних польових та лабораторних ґрунтознавчих досліджень.

Формування ґрунтів рівнини відбулось загалом в умовах поєднання двох ґрунтоутворних процесів: підзолистого і дернового. Залежно від інтенсивності їхнього прояву сформувались різні генетичні типи і підтипи ґрунтів.

Найбільші площі в межах Надсянської рівнини зайняті дерново-підзолистими ґрунтами. За класифікацією WRB (2006) дерново-підзолисті

грунти зачисляють, переважно, до реферативної групи Albeluvisols – ті, які мають у межах 1 метра від поверхні ілювіально-глинистий горизонт із нерівною або переривчастою верхньою межею, що є результатом язикоподібного затікання знебарвленого ґрунтового матеріалу в ілювіальний горизонт (ґрунтові розрізи в межах модальних ділянок I і II) (рис.1) [6; 15; 16].

Таблиця 1

Площі ґрунтів Надсянської рівнини

Назва	Площа	
	км ²	% від площі досліджуваної території
Дерново-підзолисті ґрунти	611,7	57,5
Підзолисто-дернові ґрунти	59,6	5,6
Сірі ґрунти	19,5	1,8
Чорноземно-лучні ґрунти	6,5	0,6
Лучні ґрунти	72,3	6,8
Лучно-болотні ґрунти	15,0	1,4
Болотні і торфво-болотні ґрунти	45,8	4,3
Дернові ґрунти	209,0	19,7
Внутрішні води	24,5	2,3
Загальна площа території	1 063,9	100

Дерново-підзолисті ґрунти Надсянської рівнини мають різний гранулометричний склад і на різних глибинах оглеєні, деякі з них змиті або дефльовані. Відповідно, не всі досліджувані ґрунти нами віднесено до Albeluvisols. Деякі з них відносимо до Arenosols – піщаних ґрунтів (ґрунтові розрізи в межах модальної ділянки «Арламівська Воля»), Gleysols – ґрунтів з ясними ознаками надлишкового зволоження (ґрунтові розрізи в межах модальної ділянки «Шегині») і навіть до Regosols – залишкової реферативної групи (ґрунтові розрізи в межах модальної ділянки «Краковець») (рис.1).

Дерново-підзолисті ґрунти приурочені до зандрових і моренно-зандрових рівнин, моренних пасм, зрідка – борових терас річок. Займають площу 611,7 км², що становить 57,5 % території (табл. 1). Ґрунти рівномірно поширені в межах рівнини у вигляді плям дерново-слабо- і середньо підзолистих відмін. На заході та північному заході Надсянської рівнини утворені варіації з дерново-підзолистих слабо-, середньо- і сильнозмитих, у південній частині – слабо- і середньодефльованих ґрунтів. Дерново-підзолисті ґрунти Надсянської рівнини формують мозаїки на водно-льодовикових відкладах, у західній час-

Номенклатурний список ґрунтів
Дерново-лісові ґрунти на алювіальних, сиво-лужнякових та делювіальних відслідах:

1	Дерново-прихованолисові піщані і зв'язопіщані;
2	Дерново-слабо- і середньолісові піщані і зв'язопіщані;
3	Дерново-слаболісові суглинки;
4	Дерново-середньолісові суглинки і суглинкові дерново-лісові оглеєні ґрунти на алювіальних, сиво-лужнякових та делювіальних відслідах;
5	Дерново-прихованолисові і слаболисові гілеваті піщані і зв'язопіщані;
6	Дерново-слаболісові гілеваті суглинки і суглинкові дерново-лісові оглеєні ґрунти на алювіальних, сиво-лужнякових та делювіальних відслідах;
7	Дерново-середньо- і сильнолісові гілеваті суглинки і суглинкові;
8	Дерново-слаболісові гілеві піщані і зв'язопіщані;
9	Дерново-середньо- і сильнолісові гілеві суглинки і суглинкові.
10	<i>Підзолисто-дернові ґрунти:</i> Підзолисто-дернові;
11	Підзолисто-дернові оглеєні.
12	<i>Ондізані ґрунти переважно на лесових породах:</i> Сірі лісові. Ондізані оглеєні ґрунти переважно на лесових породах;
13	Ясно-сірі лісові оглеєні;
14	Сірі лісові оглеєні.
15	<i>Лучні ґрунти переважно на делювіальних та алювіальних відслідах:</i> Червонолісно-лучні;
16	Червонолісно-лучні вишугані і оглеєні;
17	Лучні;
18	Лучні гілеві;
19	Лучні жарбогаті гілеві.
20	<i>Лучно-болотні ґрунти на алювіальних та делювіальних відслідах:</i> Лучно-болотні
21	Болотні;
22	<i>Торфово-болотні ґрунти на різних породах:</i> Торфово-болотні;
23	<i>Торфовіща низинні:</i> Дернові ґрунти;
24	Дернові малорозвинені піщані;
25	Дернові розвинені піщані і зв'язопіщані;
26	Дернові оглеєні піщані і зв'язопіщані;
27	Дернові оглеєні суглинки і суглинкові.

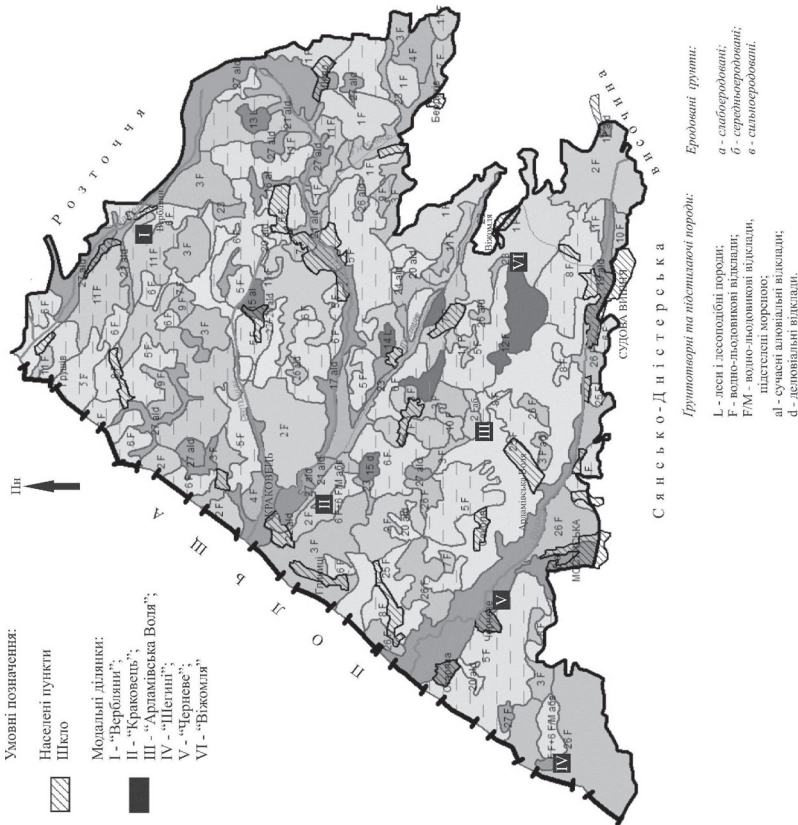

Рис. 1. Картохема ґрунтів Нааянської моренно-зандрової рівнини (Складена за матеріалами великомасштабного обстеження ґрунтів 1959-1961 років. Головний редактор проф. М. К. Крупський, 1972 р. Модифікована О. З. Луцишин)

тині – на водно-льодовикових відкладах, підстелених мореною та моренних відкладах.

На рівні виду частіше трапляються дерново-слабо-, зрідка – дерново-середньопідзолисті ґрунти. Причиною цього Н. Б. Вернандер називає відсутність ялинових лісів і переважання порід легкого гранулометричного складу. Адже чим важчий гранулометричний склад, тим чіткіше диференційований ґрунтовий профіль [19, с. 58]. У північно-східній частині території досліджень поширені дерново-прихованопідзолисті відміни.

Дерново-підзолисті ґрунти сформувались під сосново-дубовими, сосново-дубово-грабовими, сосново-дубово-липовими, іноді сосновими лісами за умов промивного та періодично-промивного типів водного режиму на водно-льодовикових і моренних відкладах. Часто дерново-підзолисті ґрунти розвиваються на двочленних породах. Зазвичай у таких ґрунтах верхня частина профілю розвинута на водно-льодовикових відкладах легкого гранулометричного складу, нижня – на дещо більш важчій морені.

С. А. Скорина (1949), Г. О. Андрущенко (1952), І. П. Підгаєвська (1959) вважають, що провідна роль у формуванні ґрунтів Передкарпаття належить підзолистому процесу, який визначається типом місцевої рослинності. І. І. Назаренко і З. П. Паньків зазначають, що ці ґрунти сформувались під впливом підзолистого процесу, що супроводжувався дерно- і глеєутворенням [10; 11].

Домінуючими у формуванні дерново-підзолистих ґрунтів є підзолистий процес, меншою мірою – дерновий. Генезу ґрунту, в якому домінує підзолистий процес, розглядають з різних точок зору: біохімічної, колоїдно-хімічної, фізико-хімічної.

Важливою умовою підзолистого процесу К. Д. Глінка вважає міграцію мулистих частинок з верхніх генетичних горизонтів у нижні, без їхнього хімічного руйнування. Цю ідею підтримали французький вчений Ф. Дюшофур і російські науковці В. М. Фрідланд і С. В. Зонн, які запропонували розрізняти два самостійні процеси: підзолистий і лесиваж (ілімеризація) [19].

Теорію дернового процесу докладно розробили В. Р. Вільямс (1964), І. В. Тюрін (1966). Вони запропонували різні шляхи, які обумовлюють розвиток цього процесу, зокрема, витіснення трав'яною рослинністю лісової та домінування у верхніх горизонтах аеробного бактеріального розкладу органічної речовини. Поява трав'яної рослинності у лісах істотно змінює властивості підзолистого горизонту. Він збагачується перегноєм, Нітрогеном, елементами зольного живлення, у тому числі Кальцієм та півтораоксидами, зменшується активна і потенціальна кислотність. Верхня частина підзолистого горизонту перетворюється на перегнійно-аккумулятивний [1; 10].

Дерновий процес підсилюється домінуванням у складі лісу листяних формацій. Листяний опад швидше розкладається і утворює перегній, який забарвлює верхню частину підзолистого горизонту перетворюючи підзол на дерново-підзолистий ґрунт.

У результаті складних процесів розпаду, акумуляції та перерозподілу речовин, профіль дерново-підзолистого ґрунту характеризується чітко вираженою диференціацією генетичного профілю на гумусово-елювіальний HE, елювіальний E, ілювіальний I горизонти.

Діагностичними ознаками дерново-підзолистих ґрунтів, зокрема і Надсянської рівнини, є незначна гумусованість з переважанням фульвокислот, слабка насиченість основами, кисла реакція ґрунтового розчину. Органічна речовина зосереджена у незначному за потужністю верхньому горизонті профілю [14, с. 226].

Для ґрунтів Надсянської рівнини характерна добре виражене оглеєння. Глеєутворення відбувається за часткового або постійного перезволоження ґрунтів, погіршених умовах аерації, активізації відновних процесів, наявності органічних речовин та дії анаеробних мікроорганізмів. Вирубування лісів і розорювання ґрунтів сприяє до перезволоження і оглеєння.

Дерново-підзолисті оглеєні ґрунти утворюються в умовах недостатнього природного дренажу – поверхневого або глибинного. Поверхнєве оглеєння зумовлене зависанням атмосферних вод унаслідок шаруватості материнської породи. Виявляється у сизуватому забарвленні внаслідок утворення закисних форм Феруму, Мангану, яке починається з верхніх горизонтів і може заходити вниз по профілю. Глибинне оглеєння є причиною високого стояння підґрунтових вод, тоді воно починається з нижньої частини профілю і може охоплювати верхні горизонти [1, с. 19].

Підзолисто-дернові ґрунти на території Надсянської рівнини займають площу 59,6 км², що становить 5,6 % території дослідження (табл. 1). За класифікацією WRB підзолисто-дернові ґрунти відносимо до Luvisols – ґрунти, у яких глина вимита з поверхневого горизонту в акумулятивний (ґрунтові розрізи в межах модальних ділянок «Вербляни» і «Черневе») (рис. 1). Ґрунти сформувались на водно-льодовикових відкладах, переважно оглеєні. Вони залягають на плоских, слабоувігнутих безстічних пониженнях, зрідка – на периферії дещо глибших западин, в умовах неглибокого залягання рівня ґрунтових вод.

Підзолисто-дернові ґрунти трапляються однорідними контурами або утворюють комплекси і поєднання з дерновими та лучними ґрунтами, а також плямистості з дерново-підзолистими ґрунтами. Найбільші за площею масиви підзолисто-дернових ґрунтів зосереджені на півночі Надсянської рівнини; плями виявлені в центральній і західній її частинах.

На думку М. І. Полупана, Б. С. Носка (1981), у минулому на місці формування підзолисто-дернових ґрунтів були мілководдя зайняті болотною рослинністю, які з часом змінилися лучною. Це сприяло формуванню глибокогумусованих ґрунтів. Акумулятивні процеси у підзолисто-дернових ґрунтах поєднувалися з елювіальними, які виникли за рахунок поверхневого перезволоження і поступового опускання рівня ґрунтових вод [13, с. 54].

Як вважає Н. Б. Вернандер, формування цих ґрунтів пов'язано з опусканням земної поверхні та переходом дерново-підзолистих ґрунтів у стадію більш гідроморфних, які характеризуються переважанням акумулятивних процесів [19, с. 79].

За теперішніх умов, це, зазвичай, автоморфні ґрунти з інтенсивно вираженим елювіальним процесом. Їхній профіль, як і в дерново-підзолистих ґрунтах, чітко диференційований на горизонти колоїдного елювію та ілювію. Відрізняються від попередніх типів потужнішим гумусовим горизонтом 30–40 см, більшим вмістом гумусу (2–3 %), у якому часто переважають гумінові кислоти, а також помітно гумусованим ілювіальним шаром Іh [13, с. 54]. Підзолисто-дернові ґрунти краще забезпечені мікроелементами, у верхньому горизонті гумус гуматний, в елювіальному – фульватний. Ґрунти слабонасичені основами, характеризуються слабокислою реакцією ґрунтового розчину.

Підзолисто-дернові ґрунти для Надсянської рівнини є зональними і виділені на рівні підтипу дерново-підзолистих ґрунтів. На території дослідження здебільшого поширені глеюваті та глейові ґрунтові відміни.

У номенклатурі ґрунтів України середини ХХ століття лучні та дернові ґрунти розділяли за потужністю гумусованого горизонту і за зональною приналежністю. У дернових глейових ґрунтах потужність горизонту становила 40 см, і їх виділяли у лісо-лучній зоні; для лучних ґрунтів потужність шару становила понад 40 см і їх виділяли у лісостеповій та степовій зонах. Згодом усі ґрунти надзаплавних терас з акумулятивним профілем зачислили до лучних, ґрунти понижених форм рельєфу на вододілах і надзаплавних терасах – до дернових [19, с. 83].

Властивості дернових і лучних ґрунтів значною мірою залежать від гранулометричного складу. Ґрунти легкого гранулометричного складу слабогумусовані, вміст гумусу становить 1,5–2,5 %, слабонасичені основами. Ґрунти важкого гранулометричного складу містять більше гумусу (3–5 %), у складі гумінових кислот переважають фракції, зв'язані з Кальцієм (13,2 %) і зі стійкими півтораоксидами (8,3 %) [19].

Зокрема, дослідження Г. О. Андрущенка (1970) у межах Надсянської частини Малеого Полісся засвідчили, що на неогенових мергельних глинах сформувались лучні глинисті ґрунти. Лучні поверхнево-оглеєні ґрунти приурочені до нашарувань делювіальних відкладів. Оглеєння спричинене сезонним перезволоженням унаслідок шаруватості профілю [1, с. 69].

Нашими дослідженнями встановлено, що лучні ґрунти поширені у зниженнях з добре розвинутим мікрорельєфом та у заплавах річок. У південній частині Надсянської рівнини, у межах річки Вишні, вони утворюють поєднання з дерновими ґрунтами. Мозаїки представлені лучними ґрунтами на алювіальних, делювіальних, водно-льодовикових відкладах, а також водно-льодовикових відкладах, підстелених мореною. У межах Надсянської моренно-зандрової рів-

нини лучні ґрунти займають площу 72,3 км², тобто 6,8 % від ґрунтового покриття території (табл. 1). З цього типу поширені лучні глибокі та неглибокі види. Лучні ґрунти зачисляємо до реферативних груп Fluvisols (ґрунтові розрізи в межах модальної ділянки «Черневе») і Phaeozems – темні ґрунти, багаті гумусом (ґрунтові розрізи в межах модальних ділянок «Биків» і «Черневе») (рис. 1).

Лучні ґрунти використовують переважно як пасовища. Після осушувальних меліорацій частину з них залучили у сільськогосподарський обробіток і використовують під рілля.

На території Надсянської рівнини фрагментарно до заплав річок Ретичин, Шкло, Віжомля та інших, долин балок і замкнених понижень приурочені поєднання лучно-болотних ґрунтів з торфово-болотними і з болотними ґрунтами. Ці відміни утворюють мозаїки на алювіальних та делювіальних відкладах. Площа лучно-болотних ґрунтів у межах Надсянської рівнини становить 1,4 %, площа болотних і торфово-болотних ґрунтів – 4,3 % від її території (табл. 1).

Формування дернових ґрунтів пов'язують зі заплавами луками, які у минулому були зайняті деревною рослинністю. У минулому заплавні ліси були вирубані, їх змінили вторинні заплавні луки з кореневищними злаками. Їхній розклад і акумуляція сприяли утворенню дернових слабозвиннутих піщаних і супіщаних ґрунтів.

Найбільші масиви дернових ґрунтів Надсянської рівнини приурочені до долини річки Вишні, фрагментарно трапляються у межах усієї рівнини, утворюють поєднання з лучно-болотними і лучними ґрунтами. Мозаїки представлені дерновими ґрунтами на водно-льодовикових і алювіальних відкладах. Площа дернових ґрунтів становить 209,0 км², що складає 19,7 % території (табл. 1). З цього типу поширені дернові глибокі та неглибокі види. За міжнародною класифікацією ґрунтів WRB, дернові ґрунти території дослідження зачисляємо до Arenosols (ґрунтові розрізи в межах модальної ділянки «Вербляни»), Gleysols (ґрунтові розрізи в межах модальної ділянки «Арламівська Воля»), а також до групи, яка налічує генетично молоді інтразональні ґрунти на алювіальних породах Fluvisols (рис. 1).

Дернові ґрунти залягають у межах неглибоких понижень зандрової рівнини, зрідка на підвищених елементах рельєфу, колишніх лісових галявинах. Ґрунти характеризуються дерновим типом ґрунтоутворення, яке відбувається у гідроморфних умовах, отож вони оглеєні.

Дернові глейові ґрунти поширені у слабостічних пониженнях на вододілах, надзаплавних терасах, а також на середньому і високому рівнях над-заплавних терас. Формуються вони в умовах надлишкового ґрунтового та поверхневого зволоження, здебільшого під трав'яною рослинністю. Ґрунтовий профіль характеризується акумуляцією гумусу у верхній частині та поступовим зменшенням його вмісту з глибиною.

Часто дернові ґрунти мають більшою чи меншою мірою виражені ознаки поверхневого оглеєння у вигляді іржавих, вохристих і сизих плям.

ВИСНОВКИ

Отже, різноманітність форм рельєфу, клімату, гідрогеологічних умов, материнських порід і живих організмів на території Надсянської рівнини обумовили строкатість ґрунтового покриву. Природні особливості території сприяли формуванню малополіських ландшафтів з переважанням дерново-підзолистих ґрунтів. Значне поширення мають дернові, підзолисто-дернові та лучні ґрунти. Значно менші площі зайняті лучно-болотними і болотними ґрунтами.

Дерново-підзолисті ґрунти сформувались під сосновими і мішаними лісами на водно-льодовикових та моренних відкладах під впливом процесів: підзолистого, дернового, лесиважу, часто оглеєння.

Гене́за лучних і дернових ґрунтів є подібною. Ґрунти здебільшого сформувались на водно-льодовикових і алювіальних відкладах, під лучною рослинністю. Головними ґрунтовими процесами є дерновий і глейовий. Лучні ґрунти приурочені до знижень з добре розвинутим мікрорельєфом, а також до заплав річок. Формуються в умовах підвищеного поверхневого зволоження і близького до поверхні залягання рівня ґрунтових вод. Оглеєння лучних ґрунтів спричинене сезонним перезволоженням унаслідок шаруватості профілю. Основні масиви дернових ґрунтів розміщені в південній частині рівнини, поширені у слабостічних пониженнях, надзаплавних терасах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрущенко Г. О. Ґрунти західних областей УРСР [Текст] / Г. О. Андрущенко. – Львів – Дубляни : Вільна Україна, 1970. – Ч. 1. – 184 с.
2. Гаськевич В. Підзолисто-дернові ґрунти Малого Полісся [Текст] / В. Гаськевич // Вісн. Львів. держ. аграрн. ун-ту. – Агроніомія. – 2006. – № 10. – С. 59-64.
3. Гаськевич В. Г. Трансформація валового хімічного складу дерново-підзолистих ґрунтів Малого Полісся під впливом антропогенезу [Текст] / В. Г. Гаськевич // Вісн. ОНУ ім. І. І. Мечникова. – Географічні та геологічні науки, 2009. – Том 14. – Випуск 7. – С. 103-108.
4. Гаськевич В. Лучні ґрунти Сянсько-Дністерської височини [Текст] / В. Гаськевич, О. Сова // Вісник Львів. ун-ту. – Серія геогр. – 2011. – Вип. 39 – С. 86-94.
5. Геренчук К. І. Природно-географічний поділ Львівського та Подільського економічних районів [Текст] / К. І. Геренчук, М. М. Койнов, П. М. Цись. – Львів: Вид-во Львівського ун-ту, 1964. – 221 с.
6. Іванюк Г. Кореляція номенклатури ґрунтів Львівської області та WRB [Текст] / Г. Іванюк // Вісн. Львів. ун-ту. – Серія географічна. Вип. 41. – 2013. – С. 153–161.
7. Ковалець Ю. М. Агрогенна трансформація ґрунтів легкого гранулометричного складу Західного Полісся України : монографія [Текст] / Ю. М. Ковалець, С. П. Позняк. – Львів: Вид-во “Український бестселер”, 2010. – 220 с.
8. Кравчук Я. С. Геоморфологія Передкарпаття [Текст] / Я. С. Кравчук. – Львів : Меркатор, 1999. – 188 с.
9. Маринич О. М. Удосконалена схема фізико-географічного районування України [Текст] / О. М. Маринич, Г. О. Пархоменко, О. М. Петренко, П. Г. Шищенко // Укр. географ. журнал. – 2003. – № 1. – С. 16–20.
10. Назаренко И. И. Окультуривание дерново-подзолистых поверхностно-оглеенных почв: (на примере Прикарпатья) [Текст] / И. И. Назаренко. – М. : Наука, 1981. – 181 с.
11. Паньків З. П. Дерново-підзолисті поверхнево-оглеєні ґрунти північно-західного Передкарпаття : монографія [Текст] / З. П. Паньків, С. П. Позняк. – Львів : Меркатор, 1998. – 132 с.
12. Підкова О. М. Літолого-генетична зумовленість формування Літолого-генетична зумовленість формування ґрунтового покриву Розточчя [Текст] / О. М. Підкова, М. Г. Кіт. – Львів: Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – 246 с.

13. Полевой определитель почв [Текст] / [под ред. Н. И. Полулана, Б. С. Носко, В. П. Кузмичева]. – К. : Урожай, 1981. – 321 с.
14. Полулан М. І. Класифікація ґрунтів України [Текст] / М. І. Полулан, Б. В. Соловей, В. А. Величко. – К. : Аграрна наука, 2005. – 300 с.
15. Польчина С. М. Основні типи ґрунтів у системі FAO/WRB: навч. посібник [Текст] / С. М. Польчина. – Чернівці : Рута, 2006. – Ч.1. – 152 с.
16. Польчина С. М. Основні типи ґрунтів у системі WRB : навч. посібник [Текст] / С. М. Польчина. – Чернівці : Рута, 2007. – Ч.2. – 132 с.
17. Принципи та критерії ґрунтово-географічного районування Західного регіону України [Текст] / І. Я. Папіш, С. П. Позняк, З. П. Паньків та ін. // Агрохімія і ґрунтознавство. – 2011. – № 75. – С. 74–80.
18. Природа Львівської області [Текст] / [за ред. К. І. Геренчука]. – Львів : Вища школа, 1972. – 151 с.
19. Природа Украинской ССР. Почвы [Текст] / [под ред. Н. Б. Вернандер, И. Н. Гоголева, Д. И. Ковалишин и др.]. – К. : Наукова думка, 1986. – 216 с.

REFERENCES

1. Andrushchenko, H. O. (1970), Grunty zakhidnykh oblastey URSR. Part 1. [Soils of the western regions of the USSR. Part 1.], Lviv-Dublyany: Vilna Ukraine, 184 p.
2. Has'kevych, V. (2006), Pidzolyto-dernovi grunty Maloho Polissya [Podzolic-sod Soils of Small Polissya], Lviv State Agrarian University Herald: Agronomy. – No. 10, pp. 59-64.
3. Has'kevych, V. G. (2009), Transformaciya valovogo ximichnogo skladu dernovo-pidzolistyx gruntiv Malogo Polissya pid vplyvom antropogenezu [Transformation of gross chemical composition of sod-podzolic soils of Small Polissya under the impact of anthropogenesis], Odessa National University Herald, pp. 103-108.
4. Has'kevych, V., Sova, O. (2011), Luchni grunty Syans'ko-Dnisters'koyi vysochyny [Meadow Soils of Syan-Dniester upland], Visnyk of the Lviv University. Geographic series, No. 39, pp. 86-94.
5. Herenchuk, K. I., Koynov, M. M., Tsyp P. M. (1964), Pryrodno-heohrafichnyy podil L'viv's'koho ta Podil's'koho ekonomichnykh rayoniv [Natural and geographic division of Lviv and Podilsk economic areas], Lviv: Publishing Center of L'viv national University named after Ivan Franko, 221 p.
6. Ivanyuk, H. (2013), Korelyatsiya nomenklatury gruntiv L'viv's'koyi oblasti ta WRB [Correlation of soil nomenclature in Lviv region and WRB], Visnyk of the Lviv University. Geographic series, No. 41, pp. 153-161.
7. Kovalecz, Yu. M., Poznyak, S. P. (2010), Agrogena transformaciya gruntiv legkogo granulo-metrychnogo skladu Zaxidnogo Polissya Ukrayiny [Agrogenic transformation soils of light granulometric composition of the Western Polissya of Ukraine], Lviv, 220 p.
8. Kravchuk, Y. S. (1999), Heomorfolohiya Peredkarpatty [Geomorphology of the Precarpathians], Lviv: Mercator, 188 p.
9. Marynych, O. M., Parkhomenko, H. O., Petrenko, O. M., Shyshchenko, P. H. (2003), Udoskonalena skhema fizyko-heohrafichnogo rayonuvannya Ukrayiny [Improved scheme of the physical and geographic zoning of Ukraine], Ukrainian geographic journal, No. 1, pp. 16–20.
10. Nazarenko, I. I. (1981), Okulturivanie dernovo-podzolistykh poverkhnostno-ogleennykh pochv: (na primere Prikarpatya) [Cultivation of sod-podzolic pseudogleyed soils: (in the context of the PreCarpathians)], Moscow: Nauka, 181 p.
11. Pan'kiv, Z. P., Poznyak, S. P. (1998), Sod-podzolic pseudogleyed soils of the northwest Precarpathians: monography [Dernovo-pidzolisti poverkhnovo-ohleyeni grunty pivnichno-zakhidnogo Peredkarpatty: monohrafiya], Mercator, Lviv, 132 p.
12. Pidkova, O. M., Kit, M. G. (2010), Litologo-genetychna zumovlenist formuvannya gruntovogo pokryvu Roztochchya [Lithological-genetic conditionality of soil cover formation of Roztochchya], Lviv: Lviv Ivan Franko National Universiti Press. – 246 p.
13. Polupan, M. I., Nosko, B. S., Kuzmichev, V. P. (1981), Polevoy opredelitel pochv [Field indicator of Soils], Kiev: Urozhay, 321 p.
14. Polupan, M. I., Solovey, B. V., Velychko, V. A. (2005), Klasyfikatsiya gruntiv Ukrayiny [Classification of Soils in Ukraine], Kiev: Agricultural Science, 300 p.
15. Pol'chyna, S. M. (2006), Osnovni typy gruntiv u systemi FAO/WRB: navch. Posibnyk. Part 1. [Main soil types in the FAO/WRB system: Textbook. Part 1.], Chernivtsi: Ruta, 152 p.
16. Pol'chyna, S. M. (2007), Osnovni typy gruntiv u systemi FAO/WRB: navch. Posibnyk. Part 2. [Main soil types in the FAO/WRB system: Textbook. Part 2.], Chernivtsi: Ruta, 132 p.

17. Papish, I. Ya., Poznyak, S. P., Pan'kiv, Z. P. (2011), Pryntsypy ta kryteriyi gruntovo-heohrafichnoho rayonuvannya Zakhidnoho rehionu Ukrayiny [The principles and criteria for soil and geographical zoning in Western Ukraine], Agricultural Chemistry and Soil Science, No. 75, pp. 74–80.
18. Herenchuk, K. I. (1972), Pryroda L'vivs'koyi oblasti [The nature of Lviv region], Lviv: High School, 151 p.
19. Vernander, N. B., Gogolev, I. N., Kovalishin, D. I. (1986), Priroda Ukrainskoy SSR. Pochvy [The Nature of the Ukrainian SSR. Soils], Kiev: Naukova Dumka, 216 p.

Надійшла 30.11.2015

В. Г. Гаськевич¹, д-р. геогр. наук, професор

Е. З. Луцишин², канд. геогр. наук, преподаватель

Н. М. Батюк², канд. геогр. наук, преподаватель

Львовский национальный университет имени Ивана Франко,

¹кафедра почвоведения и географии почв,

ул. Дорошенко, 41, г. Львов, 79000, Украина,

haskevich_vg@ukr.net;

²Естественный колледж, ул. Тарнавского, 107, г. Львов, 79017, Украина

helene_leo@ukr.net

ОСОБЕННОСТИ ГЕНЕЗИСА И ГЕОГРАФИИ ПОЧВ НАДСАНСКОЙ РАВНИНЫ

Резюме

Изложено результаты исследования дерново-подзолистых, подзолисто-дерновых, луговых и дерновых почв Надсанской равнины. Проанализированы факторы почвообразования, а именно влияние окского оледенения на генетические особенности почв и их географию. За особенностями почвенного покрова уточнены естественные границы Надсанской равнины. Модифицировано почвенную карту территории исследований.

Ключевые слова: Надсанская равнина, генеза, география почв, минеральные почвы, дерново-подзолистые, подзолисто-дерновые, луговые, дерновые почвы.

V. Haskevych¹, **O. Lutsyshyn**², **N. Batiuk**²

Ivan Franko National University of Lviv,

¹Soil Science and Soil Geography Department,

P. Doroshenko st., 41, UA – 79000, Lviv, Ukraine,

haskevich_vg@ukr.net;

²College of Natural Sciences, Tarnavskoho st. 107, UA – 79017, Lviv, Ukraine

helene_leo@ukr.net

PECULIARITIES OF GENESIS AND GEOGRAPHY OF SOILS OF NADSIANNIA PLAIN

Abstract

Purpose. Nadsyannia moraine plain is an area of ancient agricultural culture, which has been undergoing a strong anthropogenic pressure in recent decades.

Nadsyannia plain soils have not been investigated enough in terms of geography, genesis, and characteristics. The location of the research area is an arguable point because it is considered to be both a part of Precarpathians due to its physical and geographic zoning, and also a part of Polissya due to the soil and geographic and agropecological zone division. The eastern boundary of the territory that separates Nadsyannia plain from Opillia is also a matter of argument. Research of Nadsyannia plain soils is essential for scientific-theoretical and practical aspects in terms of their formation, current state, efficient use and preservation.

The aim of the research is genetic and geographic features of Nadsyannia plain soils. The object is sod-podzolic, podzolic-sod, meadow, and soddy soils of Nadsyannia plain formed in aqueoglacial, alluvial and aqueoglacial deposits and with moraine underlay.

Data&Methods. Comparative-geography, field, analytical, statistical methods were used in investigation. Cartographic basis is the soil map of scale 1: 10 000 and 1:200 000. The map of soils has been prepared with the help of software use Mapinfo Professional 7.8 SCP, CorelDRAW X4.

Results. The way of evolutionary development of Nadsyannia plain is associated with the continental glaciation and powerful influence of fluvioglacial waters action is reflected in the structure of soil cover with domination by sod-podzolic, podzolic-sod, meadow and soddy soils. The podzolic, sod, ilymerization, and gley are the main processes which contributed to their soil formation.

Sod-podzolic soils are evenly distributed across the plain, and belong to the watershed zone, moraine ridges and their slopes. They were formed in water-glacial deposits, locally underplayed by the moraine loam under the forest and forest-meadow vegetation. Soils are mainly greyed, sometimes at the bottom of the soil profile they contain carbonates. Significant spread of this type of soil is observed in the watershed slopes, also their intensive cultivation is the reason for erosion.

Light granulometric composition podzolic sod soils belong mainly to the northern part of plains with less incurvate, non-drain depressions and hollows periphery, were formed on the water-glacial deposits, and are often greyed.

Meadow soils were mainly formed on alluvial, sometimes on alluvial-delluvial or binomial (water-ice deposits, underplayed by moraine) deposits under the influence of the humus-accumulative and gley processes. They cover floodplains, mainly involved in meadows, pastures and arable lands.

Sod gley soils are mainly formed on light granulometric composition, the poor, non-alcareous. rocks under the influence of sod and gley processes. The largest areas of this soil occupy the southern part of Nadsyannia plain. They belong to the various forms of relief: parts of riverine floodplain, upland terraces, lowered outwash watershed. Usually, they are used as the pastures and fallow lands.

Relatively small area is occupied by the meadow-boggy and boggy soils, which belong to non-drain depressions plains, and floodplains. Usually, they are used as unproductive hayfields.

Keywords: Nadsyannia plain, genesis, geography of soils, mineral soils, sod-podzolic, podzolic-sod, meadow and sod soils.